

Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre

Şafak KAYPAK

Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, HATAY

Özet

Bu çalışma, küreselleşme sürecinde sürdürülebilir kalkınmayı temel alarak, çevre olgusuna odaklanan betimsel bir inceleme çalışmasıdır. Yazının ana amacı, sürdürülebilir kalkınmanın bugün geldiği noktayı belirleyerek, sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulması sürecinde dönüştürülen çevresel paradigmaları sorgulamaktır. Dünyada yaşanan önemli siyasal, sosyal ve teknolojik gelişmelerin doğurduğu kavramlardan biri, teknolojik değişimi yaşamış gelişmiş ülkeler etrafında gelişen “küreselleşme” kavramıdır. Diğer ise, gelişmekte olan ülkeler açısından düşünülen “sürdürülebilir kalkınma” kavramıdır. Dünya nüfusunun artışına paralel olarak, dünya ekonomisindeki büyüme çabaları, çevre sorunlarını da beraberinde getirmiş ve ekonomi ile çevre arasında dengesizlik yaratmıştır. Çevre kirliliğindeki artış, Batılı toplumları 1980’lerden itibaren küresel çevreyi korumaya yöneltmiştir. Çevreye ilginin artması, ekonomik büyüme- çevre dengesi arasındaki olumsuzlukları giderici çözüm üretmek isteğini doğurmuştur. 1987 yılındaki Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporundan sonra sürdürülebilir kalkınma kavramı gelişmiş ve “nasıl olursa olsun ekonomik büyüme”nin yerini almaya başlamıştır. Dolayısıyla, çevreci yatırımların artırılması küresel bir yöntem olarak sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilecektir. Yazı, bu temel mantık akışı içinde önce küreselleşme ve sürdürülebilir kalkınma sürecinde gerçekleştirilen uluslararası çabaları incelemekte ve geleceğe yönelik konunun terminolojik çatısını kurmaktadır. Son olarak, sürdürülebilir bir çevre için çözüm arayışları ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Çevre.

A Sustainable Environment for A Sustainable Development in the Process of Globalization

Abstract

This study is a descriptive and conceptual analysis of the concepts of environment and sustainable development in the process of globalization. The purpose of the study is to determine the current state of the topic of sustainable development and also to examine changing environmental paradigms. The concept of globalization emerged in technologically developed countries as a result of important political, social and technological developments. The concept of sustainable development is important for developing countries. The economic growth efforts resulting from increase in the world population have resulted in environmental problems and created imbalances between the economy and environment. Environmental pollution forced Western countries to protect world environment since the 1980s. Increasing interest in environmental issues produced efforts for finding solutions for imbalances between economic growth and environment. The 1987 Report of the World Commission on Environmental and Development made sustainable development an important issue diverting some attention from economic growth. Additional efforts to increase investment towards the protection of environment can only bring sustainable development. This study first examines the efforts towards sustainable development in a globalized world then present some proposals for maintaining a sustainable environment.

Key Words: Globalization, Sustainable Development, Sustainable Environment.

1. Giriş

Dünyada yaşanan önemli teknolojik gelişmelerle, küreselleşme söylemleri yükselirken, tek bir küre altında birleşmek mümkün olabilmektedir. “Küreselleşme”, ekonomiden siyasete, teknolojiye bilim, kültürden sanata, toplumdan çevreye kadar çok geniş bir yelpazede etki alanı oluşturan bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme; dünya devletlerinin ekonomik, siyasi ve sosyo- kültürel ilişkilerinin yoğunlaşması sonucu birbirlerine bağımlı hale gelerek, tek bir sistem oluşturacak şekilde bütünleşmesi olarak algılanmaktadır. Sanayi, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, dünya toplumlarını büyüğünden küçüğüne ağ oluşturacak

şekilde birbirine bağlamış, birbirinden etkilenir hale getirmiştir. Öte yandan, bu gelişmeler ortak bazı çevresel sorunları da beraberinde getirdiğinden, çevreyi temel olarak alan yeni bir küreselleşme eğilimi doğmuş; kalkınmanın ve çevre korumanın sürekliliği bir ilgi alanı olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde küresel bütünleşme artık iyi kalkınmanın sağlanması ve çevrenin korunması ile birlikte değerlendirilmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan kalkınma girişimleri birçok ülkeyi ekonomik bakımdan gelişmiş- gelişmemiş statüsüne sokarken, aynı zamanda dünya için de tehdit oluşturacak birçok çevresel sorun üretmiştir. Başlangıçta kalkınma adına mazur görülen bu sorunlar,

yerel olmaktan çıkıp giderek bölgesel ve daha sonra da küresel hale gelmiş; dolayısı ile kalkınma ve doğa arasında denge arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir kalkınma olgusu bu arayışın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sürdürülebilir kalkınma”, ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporunda, doğal kaynakların, insan ile doğa arasında denge kurarak gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak verecek şekilde bugünden tüketilmemesi anlamında kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk ve çevre boyutu üzerinde ana konular olarak durduğu için, birçok kişi, kuruluş ve kalkınmakta olan ülke, sürdürülebilir kalkınmayı geliştirmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması, pazara erişimin kolaylaştırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi daha çok sosyal kalkınma içerikli bir gündeme oturtmaya çalışmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler ise, konuyu daha çok çevrenin korunması ve temiz bir çevre içinde refahın sürdürülebilirliği sorunu olarak görmek eğilimindedirler. Sürdürülebilir kalkınma, “kalkınmanın her şeye rağmen olmaması gerektiğine”, kaynakların aşırı tüketilmeden kullanılmasına vurgu yapmaktadır.

Küreselleşen dünya, bir “küresel köy”e dönüşürken, gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeleri daha çok birbirlerine bağımlı kılmaktadır. Küreselleşme bütünleşmeyi getirmektedir, ama dünya piyasalarına uyum sağlayamamış ülkelerin varlığı sanayileşmiş ülkelerin büyüme potansiyelini kısıtlamaktadır. Gelişmiş veya geliştirmekte olan bütün ülkeler küresel iklim değişikliğinin yol açtığı durumların tehdidi altındadır. Küresel ısınma sonucu deniz seviyesinin yükselmesi, verimli toprakların erozyona uğraması, aşırı yağışların, fırtınaların daha sık görülmesi, nüfusunun çoğu kırsal kesimde yaşayan geliştirmekte olan ülkeleri gelişmiş ülkelerden daha fazla etkilemektedir. Nüfustaki hızlı artış gıda ihtiyacını artırmakta; tarımsal üretimin yetersizliği gıda fiyatlarını yükseltmektedir. Yakın gelecekte su krizi kapıda beklemekte, temiz su ihtiyacının artacağı düşünülmektedir. Hızlı ekonomik gelişme sürecinde yatırımlar dünyanın ekolojik dengesi gözetilmeden gerçekleştirilmiş; gıda ve su güvenliği gözetilmemiş, sınırlı miktarda fosil yakıtlara alternatif ve yenilenebilir enerji arayışları yeterince desteklenmemiştir. Diğer taraftan, çevreyi koruyan önlemlerin alınmasının üretime ek yük getireceği, kârı azaltacağı ve bunun da ekonomik gelişmeyi yavaşlatacağı iddiası belli çevrelerce dile getirilmektedir. Oysa günümüzde, çevreci ekonomi uygulamaları gerekli bir hale gelmiştir. Ayrıca, bugünkü çevre sorunlarının yaratılmasında ciddi rolleri olan gelişmiş ülkelerin çevreyi korumada asıl sorumluluğu taşıması ve bu konuda kalkınmakta olan ülkelerin de aktif bir rol oynaması gerekecektir.

Çalışmanın temel tezi şudur: Küreselleşme sürecinde, sürdürülebilir kalkınma bu süreçten doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmekte ve çevrenin sürdürülebilirliği

tartışmalı hale gelebilmektedir. Çalışma, hızlı ekonomik gelişme sürecinde ekolojik dengenin korunması açısından sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir çevre anlayışı çerçevesinde neler yapılabilir sorularına yanıt aramayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme ve sürdürülebilir kalkınma olgularına ilişkin olarak yazının betimsel çerçevesi içinde çevresel sürdürülebilirliğin irdelenmesi yapılmaktadır. Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, küreselleşme kavramı üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde, sürdürülebilir kalkınma kavramı anlatılacak; sürdürülebilirlik söyleminin doğuşunu hazırlayan koşullar ele alınarak, uluslararası çalışmalara değinilecek ve bu olguya yönelik eleştirilere yer verilecektir. Üçüncü bölümde, sürdürülebilir bir çevre için çevre sorunlarının çözümünde yeşil ekonominin yaşama geçirilmesi, küresel yeşil içerikli ekolojik politikaların gerçekleştirilmesi için neler yapılması gerektiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son bölüm ise, sonuç ve durum değerlendirmesini içermektedir. Çalışma, yerli ve yabancı literatür taramasına dayanmaktadır. Çalışma sonucunda ortaya çıkacak değerlendirmelerin sürdürülebilir çevre gelişimi açısından yararlı fikirler sunacağı düşünülmektedir.

2. Küreselleşme Kavramı ve Anlamı

Küreselleşme, yaşadığımız çağın popülerliği en artan olgusudur. Küreselleşme sözcüğünü 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kullanmaktayız. Küreselleşme, ya da “globalleşme” İngilizce “globalization” sözcüğünün karşılığıdır. “Global”; küresel olma, küreyi kapsar hale gelme anlamındadır. Küreselleşme, genellikle ekonomiyle ilgili bağlantılar şeklinde “dünyanın bütünleşmiş tek bir pazar durumuna gelmesi” olarak algılanmaktadır. Ama sadece ekonomi alanını değil, kavrama yüklenen etkileşimle diğer alanları da kapsamaya başlamış; “ülkelerin ekonomik açıdan birbirlerine bağımlılıkları” anlamını aşarak, zamanın ve mekânın dönüşümüyle ilgili bir kavram haline gelmiştir (Giddens, 2000: 41-42).

Küreselleşmeye, dünyadaki mekânsal sınırların önemini kaybederek, toplumların bütünleşmesi ve dünyanın tek bir yer olarak algılanması gibi simgesel bir anlam yüklenmektedir. Dünyanın küre olma durumundan, küreselleşme olgusuna ulaşıldığı söylenmektedir. Küreselleşme olumlu anlamda; mal ve hizmet ticareti, teknik bilginin değiş tokuş edilmesi, yurtdışında fabrika ve şirket kurmak veya satın almak, hisse senedi, bono gibi finansal varlıklara sınır ötesi yatırım yapmak şeklinde değerlendirilmektedir (Harford, 2008:241). Küreselleşme, teknolojik gelişim ve kapitalizmin vardığı maksimum noktada doğal bir sonuç olarak görülmektedir. Yeni enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkışı, finans pazarının küreselleşmesine katkı yapmıştır. Sonuçta, küresel finans piyasalarının gelişmesi ve çokuluslu şirketlerin büyümesi, ulusal

ekonomiler üzerinde egemenlik kurmalarını sağlamıştır. Küreselleşme olumsuz anlamda; kapitalizmin uzantısı olarak görülmektedir. Küreselleşmenin son yıllardaki tarihi akışı, “yeni-liberalizm” dünya görüşüyle özdeş birtakım fikrin nüfuzu eşliğinde şekillenmiştir. Yani küresel kapitalizmden söz etmek bu anlamda yanlış olmayacaktır (Şaylan, 1996:21-31). Dünyada yaşanan çok yönlü değişim ve dönüşüm, yönetimleri meşru ve yapılabılır kılan koşulları aşındırmakta; yeni arayışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Tekeli, 1999:244). Tüm ülkelerde etkilerini hissettiren “devlet toplumu yönetir” savını terk ederek, devletin dışındaki örgütlerin de devlet yönetimine eşit düzeyde katılımını önermektedir.

Küreselleşme hakkında yapılan tanımlamaları, üç farklı düşünce okulu içinde sınıflandırmak mümkündür: hiper-küreselciler, şüpheciler ve dönüşümcüler. Hiper-küreselciler; küreselleşmenin, artık ulus-devletlerin varlığının sıra dışı karşılandığı yeni bir dönemi işaret ettiğini söylemektedirler. Aşırı küreselleşmeciler veya radikaller diye de anılırlar. Ekonomik ve siyasi güç hızlı bir şekilde ulusal olmayan hale gelmekte; ulus-devletlerin yerini ulus üstü yönetim sistemi almaktadır. Sanayi uygarlığının bir ürünü olan geleneksel ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmekte, yeni bir dünya düzeni oluşmaktadır. Dünya toplumu, ulus devletlerin yerini almakta, yeni toplumsal örgütlenme şekilleri belirlemektedir. Şüpheciler; aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında yer almakta, küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaştıkları için kuşkucular olarak da anılmaktadırlar. Şüpheciler, ulus devletler arasındaki ticaret akışının yeni bir olgu olmayıp geçmişten beri var olduğunu, küreselleşmenin geçmişte sayılan 19. yüzyılda da önemli ölçüde paramal hareketinin oluştuğunu ve gelinen noktanın düz bir çizgide uluslararasılaşmanın son hali olduğunu söylerler. Bugün dünya ekonomisinin Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika şeklinde üç ana blokun kontrolünde olduğu vurgulanmaktadır (Held ve ark., 1999:163-166). Dönüşümcüler; küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı, sosyal, siyasi ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasi güç olarak görmektedirler. Artık, ülke iç ve dış işleri arasında bir ayrım söz konusu değildir. Dönüşümcüler, radikallere daha yakın durmaktadırlar. Dönüşümcülere göre, devletler ve toplumlar tarihte daha önce görülmemiş bir biçimde birbirlerine bağımlı hale gelmekte ve büyük değişiklikler yaşamaktadırlar. Küreselleşmenin çağdaş modelinde, kürenin her yerindeki devletlerin bu karşılıklı bağımlılıkları ile birlikte ulus-devletlerin otoriteleri, işlevleri ve güçleri yeniden yapılandırılmaktadır (Held ve ark., 1999:168-191).

Küreselleşme; ekonomik, siyasi, kültürel olarak üç boyutlu açılımı olan bir kavramdır. Ekonomik boyutu; sermaye akışının sağlanmasıyla, iletişim ve taşımacılıktaki gelişmeler içinde üreticilerin rekabet

edebileceği bir dünya pazarının belirli sektörlerde gelişmesine yol açmıştır. Küreselleşmenin en belirleyici özelliğini, dünya ekonomik faaliyetlerinde görülen değişim oluşturmaktadır. Önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşmuş; birkaç ülkede üretim ve pazarlama olanaklarına, dünya çapında dağıtım kanalları ve küresel girişimlere sahip çok uluslu ya da ulus aşırı şirketler ortaya çıkmıştır (Hall, 1993). Ekonomik küreselleşmenin belirtileri; teknik yayılma, azalan masraflar, artan ulaşım hızı, bilgi yayılımı ve ticaretin önündeki engellerin kalkması, uluslararası bütünleşmiş ekonomik işbirliği olarak sıralanabilir (Short ve ark., 2000:323). Ekonomi giderek artan oranda hizmet sektörüne bağlı hale gelmiştir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmektedir. Üretim ağının küreselleşmesiyle beraber etkinlik, verimlilik kavramları ön plana çıkmış, küresel rekabet ortamı yaratılmıştır (Acar, 2002:16). Küreselleşmenin siyasi boyutu; siyasi alanda oluşan güçler birliğinin yoğunlaşması sonucunda oluşan grupların şekillendirdiği örgütlenmeler ve bunların kurumlaşmış olarak otorite ve diplomasiye yansımaları şeklinde yer almaktadır. Küreselleşme olgusu, “uluslararası” ve “uluslar üstü” kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Siyasi etkileşim süreçleri ile ticari ilişkiler boyutu genişleyerek uluslararası boyuta taşınmıştır. Dünya ekonomisinde söz sahibi olmaya başlayan çok uluslu şirketler, “yeni dünya düzeni” kavramı etrafında tek kutuplu bir dünya oluşturmuşlar; dünya siyasetini belirler hale gelmişlerdir. Küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutu; ekonomik ve siyasi boyutta yaşananların kültüre yansımalarıdır. Bunun nedeni kültürün belki de tüm boyutlar için ortak bir zemin oluşturması olabilir. Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi, sosyo-kültürel dönüşüm ve kültürel küreselleşme ile ilintilidir. Bu ilişki, içinde yaratılan evrensel kültür üretimiyle şekillenmektedir; kültürün küresel düzlemde akışı da dünyayı değiştirmektedir (Short ve ark., 2000:321). Dünyanın kültürel bütünleşmesi, yaşam biçimlerini, kültürleri ve tüketici davranışlarını birbirine benzer hale getirmekte ve standartlaştırmaktadır (Marley ve Robins, 1997:155).

Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz sonuçları olabilmektedir. Küreselleşme, liberalizm ve demokrasi fikirlerini ortaya çıkarmış ve kentlerin yapısında değişiklikler meydana getirmiş; yaşadığımız çağda ulus-devletlerin demokrasi, insan hakları, ticaret hukuku ve doğal çevreyi koruma gibi önemli konulardaki yetkilerinin ve sorumluluklarının ulus-üstü kurumlar tarafından denetlenmesi sonucunu doğurmuştur (Batmaz ve Özcan, 2007: 41). Özgürlük ve bireycilik düşüncesi küreselleşme çağında muazzam bir güç kazanmıştır (Norberg, 2003:311). Küreselleşme süreci uluslararası alanda görülen sorunların çözümü konusunda hızlandırıcı bir etki yapmış ve ulusların bu

konularda beraber çalışmasını sağlamıştır. Bu konuyla bağlantılı en önemli örneklerden biri çevre sorunlarıdır. Küreselleşme süreci, çevre sorunları konusunda ulusal devletleri bir araya getirerek çözüm önerilerinin oluşması, uluslararası kurallar koyulmasını sağlamıştır (Lerner and Lerner, 2006:445). Dünya genelinde her geçen gün kendilerinden daha çok söz ettiren sivil toplum örgütleri, küreselleşme sayesinde, uluslararası çapta örgütlenerek yüksek iletişim donanımlarıyla hak arama mücadelelerini gerçekleştirebilmektedir. Örneğin, Greenpeace hareketi, doğayı korumada küresel örgütlenme ile ön plandadır. Küresel etik, türleri bozan “gen teknoloji”, kitlesel imha ve ekolojik etkileri açısından “nükleer teknoloji” ve küresel ısınmaya neden olan “katı yakıt kullanımı” alanlarında olduğu gibi, tüm dünyayı etkileyecek kararların ulusal ölçekte alınamayacağını varsaymaktadır (Özyurt, 2005: 282). Diğer yandan, küreselleşmenin olumsuz bir yanı, kaynakların dağılımında çarpıklıklara yol açmasıdır. Piyasalar zenginlik üretmekte başarılı olmalarına karşın, daha fazla kâr anlayışı, çevreye zarar ve toplumsal değerlere aykırı düşmesi sonucunu getirebilmektedir. Küreselleşme, kapitalizmin öncüsü sayılan ülkelerde büyüme ve refah düzeyini artırmakla yetinmemiş, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki ve ülke içi eşitsizlikleri de artırmıştır (Demiral ve ark., 2007: 2). Küreselleşme süreci, çevre sorunlarının artmasına da etki etmektedir. Hava, su, atmosfer kirlenmesi, orman katliamı, çölleşme, kimyevi veya nükleer atıklar gibi sınır tanımayan çevre sorunları ekolojik küreselleşme olarak ifade edilmektedir (Khor, 2001:12). Küreselleşme süreci ile yayılan sermaye hareketleri sonucunda kurulan fabrikalar ile birlikte, çevresel doku tahrip olmakta ve kentler bundan olumsuz etkilenmektedir. Yoksul insanlar ise; fayda sağlamada dışlanan, görünmeyen konumdadır. Sağlık ve eğitim koşulları yoksul insanlar için yok denecek seviyelere inmiştir. Küreselleşme, dünya halklarının refahını sağlayacağına; yoksulluk, sefalet ve çevresel yıkıma neden olmuştur (Brecher ve ark., 2002: 165). İlişkilerde ve iletişimdeki küreselleşme, ekonomik üretimin ve parasal kaynakların küreselleşmesi, teknoloji ve silah transferinde, ekolojik risklerde yaşanan küreselleşme, dünya insanların egemen devletlerin birleşerek çözemeyeceği sorunlarla yüz yüze bırakılmaktadır (Habermas, 2005:14–15). Dünya gitgide daha güvensiz bir yer haline gelmektedir (Kılıç, 2010:93). Görüldüğü gibi, konuya olumlu yaklaşanlar, küreselleşmeyi bir fırsatlar ve zenginlikler rüyası ve bu olguyu bütün kapıları açan bir anahtar olarak görmektedirler. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlar doğurduğunu düşünenlere göre küreselleşme, yoksulluğun ve eşitsizliğin baş sorumlusu, meydana gelen bütün olumsuzlukların tek suçlusu sayılmaktadır (Acar, 2002:6). Sonuç olarak, küreselleşme bir süreçtir ve artıları ile eksileri olacaktır. Doğal olarak da bu negatif ve pozitif yanlar, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve dünya

siyasetindeki etkin rollerine göre, uluslar üzerinde farklı biçimlerde etkilerini hissettirmektedir. Küreselleşme sayesinde kazanç sağlayanlar ile bu olgudan zarar gören tarafların bakış açıları birbirinden farklı olmaktadır. Kavram bazılarının lehine işlemekte ve ekonomisine güç katmakta iken, bazılarının ekonomik anlamda geri gitmesine ve sömürgeleşmesine yol açmaktadır. Her ülke için küreselleşme kavramı farklı etkilerde bulunacağından, en doğrusu her ulusun olguya karşı tavrını bu doğrultuda belirlemesi olacaktır (Akayın, 2004: 25).

3. Sürdürülebilir Kalkınma ve Niteliği

Kalkınma, bir ekonomide halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişimleri içeren toplumsal ve kuramsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme olarak tanımlanır (www.tdk.gov.tr). İngilizce “development” kavramının karşılığı olan kalkınma, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi vb. alanda düzenlemeler yaparak gelişmiş ülkelere yetişme çabalarıdır. Bu değişme çabalarına, üretimin, milli gelirin artırılması, sosyal ve ekonomik yapının değiştirilmesi, halkın değer yargılarının gelişmesi gibi değişimleri de ekleyebiliriz. Büyüme genelde gelişmiş, kalkınma ise onların açtığı yolda ilerlemeye çalışan gelişmekte olan ülkeler için kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme üretim hacminde bir artış olarak görülürken, kalkınma insanı da içine alan daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma (sustainable development), adı üstünde kalkınmanın bir anlık değil sürdürülebilir olmasını, süreklilik taşımasını ifade etmektedir. İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına olanak verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 1991: 71). Sürdürülebilir kalkınmanın; ekonomik, sosyal, mekânsal, kültürel ve çevre boyutu bulunmakta ve her biri karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir.

Üretim, Sanayi Devrimi ile ivme kazanarak artmış; doğal kaynaklar ve çevre üzerinde yol açtığı sorunlar uzunca bir süre dünya gündeminden uzak kalmıştır. Klasik iktisatçıların, doğal kaynakların doğal kendi kendini türeten ve sınırsız bulunabilirlik özelliklerine sahip olduklarına dair varsayımı, iktisatçıların uzunca bir süre çevre sorunlarına karşı duyarsız kalmalarına ya da bu sorunları dışlamalarına yol açmıştır (Dulupçu, 2001:1). Merkantilizmin nüfus artışını destekleyen düşüncesi 18. yüzyılda tersine dönmüş ve Thomas R. Malthus doğal kaynaklarının aritmetik, nüfusun geometrik arttığını söyleyerek; doğal kaynakların tükenebilir olduğuna ve nüfusun kontrolsüz artışına dikkat çekmiştir (Keleş, Hamamcı, 1993:51). Diğer taraftan, II. Dünya Savaşından sonraki dönemde, Keynesyen iktisadın uzantısı olarak, ekonomilerin gündemini, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması,

işsizliğin önlenmesi veya enflasyonun kontrol altına alınması gibi kısa dönemli siyasi öncelikler belirlemiştir. Bu çerçevede oluşturulan kalkınma ve büyüme politikalarında öncelik üretim artışına verilmiş; bu durum hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde çevre bilincinin oluşmasının gecikmesinde etkili olmuştur (Dulupçu, 2001:1). 1960'lı yıllara kadar yerel ölçekli çevre sorunlarına, kalkınmanın doğal ve refah için katlanılması gereken sonuçları olarak bakılmış; faaliyetler kalkınma adına yapıldıkça çevrenin tahrip edilmesi sorgulanmamıştır (Tekeli, 1996: 26). Bu şekilde, ilk öncelik kalkınmaya verilmeli, çevre sorunlarına çözüm daha sonra bulunmalıdır. Kalkınmanın gereği olan kirlilikler yaratıldıktan sonra bunlara karşı bir tepkide bulunulup tedavi yoluna gidilmelidir. Çevre sorunlarını önceden önlemek için çaba göstermeye gerek görmeyen bu stratejiye çevre yönetiminde "tepki ve tedavi" adı verilmektedir. Bu durumda kirletici atıklarının arıtılmasının ve üretim maliyetlerinin artırılmasının da gereği yoktur. Bu dönemde dünya üretimi yüzyılın başına göre birkaç kat artmış ancak, doğal kaynakların kendini yenileme kapasitelerinin üstünde yok olması, yoksulluğun yaygınlaşması, ormanların tahrip edilmesi, biyoçeşitliliğin azalması ve iklimlerin değişmeye başlaması bu sürece eşlik etmiştir. Bu nedenle, çevre sorunları 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında artma eğilimi göstermiştir. Kalkınma sürecinin başında yerel ölçekli görülen ve önemsenmeyen, nasıl olsa çözümler gözüyle bakılan çevre sorunları yerel olmaktan çıkıp ülkelerin sınırlarının ötesine taşmış, ortaya çıkan zararlar bölgesel ve uluslararası boyuta ulaşmıştır. Ekonomiye öncelik veren anlayışın bir yansıması olarak, 1970'lere kadar çevre teknolojilerinde üretim teknolojileri kadar bir gelişme kaydedilememiş olması nedeniyle, çevre sorunlarının artmasının önüne geçilememiş ve doğal çevre üzerindeki tahribat artmaya devam etmiştir (Özer, 1995:22).

Aşırı kaynak tüketiminin ve çevre kirliliklerinin yaşamı nasıl tehdit etmekte olduğu ve çevre sorunlarının daha fazla göz ardı edilemeyeceği ve artık çözümlenmesi konusunun ertelenmeyeceği açıkça görülmeye başlanmıştır. 1968'de kurulan Roma Kulübü'nün dönemin ileri gelen bir grup entelektüeline hazırlattığı "Büyümenin Sınırları" başlıklı Raporu 1972 yılında yayınlanmıştır. Büyümenin Sınırları isimli rapor, ekonomi ile doğal çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığının kalkınma politikalarında dikkate alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Rapor, kalkınmanın doğal çevre üzerinde yol açtığı tahribata dikkatlerin çekilmesi açısından ciddi bir uyarı niteliği taşımaktadır (Meadows ve ark.,1972). Rapor çevre sorunlarına karşı ortak bir platformda hareket edilmesi konusunda bir uzlaşının göstergesi olmuştur. Aynı yıl "Dünya Sorunsalı" adı verilen sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel sorunları küresel düzeyde incelemek

ve çözüm önerileri üretmek amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihlerinde Stockholm'de Çevre ve İnsan Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur (Alagöz, 2007:3). Raporu hazırlayanlar küresel düzeyde beş eğilim saptamış ve bunları; sanayileşmenin hızlanması, hızlı nüfus artışı, yaygın beslenme eksikliği, yenilenemez kaynakların tükenmesi ve çevrenin yıkımı olarak tanımlamışlardır. Raporda, doğanın ister kendi varlığı olsun, ister üretime girdi sağlayan bir kaynak olarak görülsün, yıllar boyunca aynı değer ve zenginlikte kalması, yani kullanımı ile ilgili eylemlerin devam etmesinin, bu tür bir büyümenin sürdürülmesi ile mümkün olmadığı, büyümenin sınırlarına eninde sonunda gelineceği belirtilmektedir.

Varılan nokta şudur: Dünya nüfusundaki, sanayileşmedeki, kirlenmedeki, gıda üretimindeki ve kaynakların tükenmesindeki mevcut artış eğiliminin değişmeden devam etmesi halinde, önümüzdeki yüzyıl içinde gezegendeki büyümenin sınırlarına gelinecektir. Bu durumda karşılaşılabilecek en olası sonuç, nüfusun ve endüstriyel üretim kapasitesinin oldukça hızlı bir şekilde düşmesi olacaktır. Bu büyüme eğilimini değiştirmek, ekolojik ve ekonomik olarak uzun bir gelecekte sürdürülebilir istikrarlı bir durum yaratmak mümkün olmayacak bir şey değildir (Şahin, 2004). Uluslararası düzeydeki ilk çevre konferansı olan 1972 tarihinde Stockholm'de toplanan Çevre ve İnsan Konferansının başladığı 5 Haziran, bu tarihten itibaren Dünya Çevre Günü olarak kutlanmaya başlamıştır. Öteden beri uygulanan "tepki ve tedavi" stratejisi, 1972'den sonra yerini yeni bir stratejiye, "tahmin ve önleme" stratejisine bırakmıştır. Buna göre, çevre sorunları ortaya çıkmadan önce tahmin edilmeli ve önlenmelidir (Özer, 1995:22). Konferans'ta sunulan Çevre Bildirgesi'nde, "çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözetken, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler", sürdürülebilirlik düşüncesinin temel dayanaklarını ortaya koymuştur. Akılcı bir eylemle, hem bugünün, hem de gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan daha iyi bir çevrede yaşanabileceği, bunun için düzenli ve istikrarlı bir çalışmaya gerek olduğu belirtilmiştir. Bugün ve gelecek kuşaklar için insanca bir çevrenin geliştirilmesi, bütün insanların, toplulukların, girişimlerin ve kuruluşların birlikte sorumluluk yüklenmesini gerektirmekte; hükümetlerin ve yerel yönetimlerin kendi yetki alanları içinde kapsamlı bir çevre politikası konusunda sorumluluğa sahip oldukları; gelişmekte olan ülkelere kendi yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için gerekli yardımların yapılması ve çevre sorunlarının aşılması için uluslararası işbirliğinin önemi vurgulanmaktadır (Bozdoğan, 2007:1015-1016).

1980'lere gelindiğinde artan küresel çevre sorunları karşısında, Birleşmiş Milletler 1982 yılında "Dünya

Çevre ve Gelişme Komisyonu"nu kurmuş ve kalkınma ve çevre konuları birlikte anılmaya başlanmıştır. Başkanlığını BM Genel Sekreteri Harlem Brundtland'ın yaptığı Komisyon 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" adlı bir rapor hazırlamıştır. Rapor; 1960'ların kalkınmacı yaklaşımlarıyla, 1970'lerin çevreci yaklaşımlarını "sürdürülebilir kalkınma" yaklaşımı ile uzlaştırmaya çalışmıştır. Dünya ekonomisindeki hızlı büyüme çabaları, ekonomik açıdan yaşam kalitesini yükseltirken, diğer yandan da doğaya zarar vermekte ve ekonomi ile çevre arasında dengesizlik yaratmaktadır (WCED, 1987). Rapor, 20. yüzyılın başı ile sonu arasındaki farklılıklara değinmekte; etkileri yüzyıllar boyunca yerel ölçekte sınırlı olan insan faaliyetlerinin, günümüzde küresel düzeyde bütün ekosistemleri etkilediği belirtilmektedir. Giderek ağırlaşan çevresel sorunlar karşısında, çevresel gelişme ile ekonomik kalkınma arasındaki yaşamsal köprünün kurulması ve gelişmenin "sürdürülebilir" olması, insanlığın çıkış yolu olarak kabul edilmiştir (Bozdoğan, 2007:1019-1020). Brundtland raporu olarak da bilinen raporda, sürdürülebilir kalkınma, "günümüz ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama olanaklarından fedakârlık yapılmaksızın karşılanabilmesi süreci" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda dikkati çeken unsurdan ilki, kalkınma kavramı içerisinde ihtiyaçların sadece ekonomik ihtiyaçlarla sınırlandırılmayıp daha geniş ele alınmasıdır. İkinci vurgulanan, kuşaklar arası eşitliğin gözetiliyor olması; verimli toprak, temiz hava, ormanlar, bitki, balık ve kara hayvanı vb. belirli ekolojik sermaye stoklarının gelecek kuşaklara aktarılması anlamına da gelmektedir (Gönel, 2002:72). Sürdürülebilir kalkınmanın anlamı, çevre sorunlarına yol açmamak için kalkınmadan vazgeçmek değil, tersine bunları önleyecek olan bir kalkınma içine girip bunu sürdürülebilir kılmaktır. Ancak, bu konuda önerilen kalkınma stratejisi bugüne kadar gelişmiş ülkelerin izlediğinden farklı olarak kalkınmayı çevreyle bağdaşık kılma yönündedir. Sürdürülebilir kalkınma ile söylenen, "gelişmiş ülkelerin yaptığı hataları yapmamak için gelişmekten vazgeçin" değil, "gelişmekten vazgeçmeyin, ama bunu yaparken gelişmiş ülkelerin yaptığı hataları siz yapmayın"dır. Ortak Geleceğimiz raporunda, gelişmiş ülkelerin bugüne kadar yarattıkları çevre sorunlarının nedeni olarak kalkınma değil, kalkınma için seçmiş oldukları yol gösterilmektedir. Bu ülkelerin izledikleri yolun çevre tahribatına yol açması, taşıdıkları sorumluluk yükünü de artırmaktadır. Raporda, gelişmiş ülkelere bu sorumluluklarını yerine getirmelerinde ve yoksul ülkelerin gelişebilmelerinde, finansman, kredilendirme, ticaret, yatırımlar ve çevre teknolojisinin yaygınlaştırılması gibi çevre-kalkınma bağıntısını kuran sürdürülebilir kalkınma için somut önerilere de yer verilmektedir (Özer, 1995:25)

Bu raporun yayınlanmasından sonra "sürdürülebilir kalkınma" kavramı gelişmiş ve "nasıl olursa olsun ekonomik büyüme" kavramının yerini almaya

başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma esas itibarıyla, ekoloji ile ekonomi arasında bir denge kurarak, doğal kaynakları bugünden tamamen tüketmeden, aynı dünyayı paylaşacağımız gelecek nesillerimizin ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak verecek şekilde kalkınmayı sağlamak demektir. Bu bağlamda, sürdürülebilir bir çevre anlayışının oluşturulması için atılması gereken ilk adım, çevreyi ekonominin bir alt kümesi olarak gören ve sınırsız üretim-sınırsız tüketim-kâr maksimizasyonu üçgenindeki kalkınma kavramı anlayışının tümüyle reddedilmesidir (Torunoğlu, 2004:1). Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında; doğal kaynakların yönetimi, çevrenin korunması, gelecek nesillerin ihtiyaçları ve sosyal ve ekonomik politikalar adı altında dört anahtar konu birlikte ele alınmaktadır (Alagöz, 2007:4). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma tanımı iki yaklaşıma dayanmaktadır. Birinci yaklaşım ile "insan merkezci yaklaşım (antropocentric)" gereği, insan merkeze yerleştirilmiş, insanın ve özellikle de yoksul insanın bugün ve gelecekteki temel gereksinimlerinin karşılanmasına odaklanılmıştır. İkinci yaklaşım ile "çevre merkezci (ecocentric)" bir biçimde, ekolojik denge merkeze yerleştirilmiştir ve insanın gereksinimlerini karşılamak amacıyla yapılan girişimler sonucu çevrenin bugünkü ve gelecekteki gereksinimleri karşılayabilmeye yönelik doğal yeteneğinin engellenmemesi amaçlanmıştır. Böylece, bireylerarası ekonomik eşitsizlik sorununa ek olarak, nesiller arasında doğal kaynakların kullanılmasındaki fırsat eşitsizliği sorunu da ortaya çıkmıştır (Özyol, Tarihsiz:1). Sürdürülebilir kalkınma; toplum için düşünüldüğünde sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan, doğal kaynaklar kapsamında düşünüldüğünde ise ekolojik açıdan önem kazanmaktadır (Altunbaş, 2004:104). Bir ülkede kalkınmanın sağlanabilmesi, ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Yani kuşaklararası kaynak kullanım etkinliğine sahip sürdürülebilir kalkınma olgusu doğal sermayeyi tüketmeyen, gelecek kuşakların da gereksinimlerine sahip çıkan, ekonomi ile eko-sistem arasındaki dengeyi koruyan, ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan bir ekonomik kalkınma "eko-kalkınma"dır (Aldemir, Kaypak, 2009:367). İnsan merkezilik, eko-merkezlikle birlikte ele alınmaktadır.

Ne var ki, Brundtland raporu ile tartışılan sürdürülebilir kalkınma stratejinin küresel bir uygulama planı haline gelmesi için 1992 yılını beklemek gerekecektir. Sürdürülebilir kalkınma olgusu, Rio Zirvesinde olgunlaştırılmıştır. 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde "BM, Çevre ve Kalkınma Konferansı" (UNCED) toplanmış ve dünya ulusları, çevre ile uyumlu bir kalkınma stratejisi arayışlarına karşılık veren anlaşmalar imzalayarak, sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkelerini belirlemişlerdir. Konferans sonucunda Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 adlarını taşıyan iki belge üretilmiştir. Rio deklarasyonu çevre ve kalkınmayı bağdaşık kılan 27 ilkedendir.

Gündem 21 ise, sosyal ve ekonomik boyutlar; kalkınma için kaynakların korunması ve yönetilmesi; konu ile ilgili grupların rollerinin güçlendirilmesi ve uygulamaların nasıl yapılacağı şeklinde olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (CSD) da UNCED kararlarının uygulanmasını izlemekle görevlendirilmiştir. Stockholm'deki kirlilik ve yenilenemeyen kaynakların tüketimi konusunda "sorun kaynaklı" bir yaklaşım geliştirilirken; Rio'da doğal kaynaklara dayalı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ile insan kaynaklarının geliştirilmesini benimseyen bütüncül bir yaklaşım seçilmiştir (Altunbaş, 2004:106). Rio'da 1992'de benimsenen Gündem 21, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında tüketim ve üretim kalıplarının değişmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Rio'dan 10 yıl sonra 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da BM tarafından Rio+10 olarak da adlandırılan Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda "Eylem Planı" ve "Johannesburg Bildirgesi" şeklinde iki uluslararası belge kabul edilmiştir. Ayrıca hükümetlerin özel sektör temsilcileri ve sivil toplum örgütleri ile imzaladığı "ortak girişim" metinleri de vardır. 2002 Johannesburg Konferansı'nda; ülkelerin ulusal sürdürülebilir gelişme stratejilerinin en kısa sürede oluşturulması ve bu konuda uygulamanın 2005 yılından itibaren başlatılması; kamu, sivil toplum ve özel sektörde kurumsal sorumluluk ve duyarlılığın geliştirilmesi; uluslararası anlaşmaların uygulanmasının sağlanması; yoksulluğun önlenmesi için Dünya Dayanışma Fonu'nun kurulması ve açlık sınırında yaşayan nüfusun yarı yarıya azaltılması; enerjide fosil kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması, kaynak çeşitliliğinin, enerji kullanımının küresel ölçekte daha adil ve dengeli bir biçimde dağılımının ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının sağlanması ve biyolojik çeşitlilikteki azalmanın eşik düzeylere çekilmesi kararları alınmıştır (Bozdoğan, 2007:1025). Johannesburg'daki Sürdürülebilir Kalkınma Konferansından sonra da bu kararlar küresel bir politika olarak yerini almıştır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramına yönelik eleştiriler de olmuştur. Bu kavrama yönelik eleştirilerden ilki "sürdürülebilirlik" kavramı üzerinedir. Ekoloji politiğın kullandığı "sürdürülebilirlik kavramı" yaşamın ve tüm biyosferin sürdürülebilmesi ile ilgilidir. Fakat önerilen sürdürülebilirlik kavramı, "kalkınmanın sürdürülebilmesine" dönüşmüş gibidir. Ekonomi-çevre ilişkisine yönelik çift taraflı vurgu ekonomi lehinedir (Özlüer, 2007:4). Kavramdaki bu kaymaya yapılan eleştiriler, esas kaygının biyosfer değil, gelecekteki büyüme oranları yani kâr oranları olduğu noktasında odaklanmaktadır (Karatepe ve Doğan, 2008:11). Diğer yandan, gelişmiş ülkelerde tüketim sonucu oluşan atıkların ve kirliliğin üretim teknolojilerinin doğrudan ya da dolaylı olarak gelişmekte olan ülkelere transferi artmıştır. Estetik ve sağlık nedenleriyle daha temiz bir çevre isteme hakkı gelirse doğru orantılı olarak artmaktadır.

Kirli sanayilerin gelişmekte olan ülkeler için tehlike arz etmediği düşünülmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1993:130). Bir diğer eleştiri, sürdürülebilir kalkınma söyleminin gelişmiş ülkeler tarafından, gelişmekte olan ülkelerin gelişmesini kösteklemek amacıyla icat edilen bir söylem olduğu şeklindedir. Buna göre, gelişmiş ülkeler gelişme süreçlerinde çevreyi göz ardı ederek doğayı tahrip etmişlerdir. Ekonomik gelişmelerini tamamladıktan sonra, aynı yolu takip eden gelişmekte olan ülkelere doğayı tahrip etmeden, çevreyi kirliletmeden gelişmeleri salık verilmektedir. Ancak, bunu gerçekleştirmek için çevreye saygılı teknolojiler kullanmak gerekir ve bunlar da oldukça pahalıdır ve gelişmekte olan ülkelerin bunu satın alacak finansman kaynakları yoktur. 1992 Rio Zirvesi'nde gelişmiş ülkelerin bu konudaki finansman taahhütleri 2002 Johannesburg'da yerini gönüllülük esasına bırakmış, uygulamada sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca, gelişmiş ülkeler tarafından sürdürülebilir kalkınmaya yüklenen misyonda, çevre sorunlarına teknolojik bir bakış açısından hareketle salt çevre ile uyumlu teknolojilerin geliştirilmesi konusunda çözümler aranmaktadır. Bu durum çevre sorunlarını çözmekten öte, çevre ile uyumlu teknolojilerin yaratacağı pazarı beslemiştir. 1995 yılında Almanya'da 27, ABD'de 80, Japonya'da 30, Fransa'da 12, İngiltere'de 9 milyar dolarlık çevre koruma sanayisi ihracatı yapılmıştır (<http://www.cevre.metu.edu.tr/node/99>). Japon ekonomisinin giderek büyüyen bir bölümünü "yeşil" teknoloji geliri oluşturmaktadır. Alman firmaları bu konuda Japon rakiplerini yakından takip ederken, trilyonlarca dolar tutarındaki bu pazardan alınacak aslan payı Japonya, Almanya ve ABD arasındaki yarışmayı gittikçe kızıştırmaktadır. Çevre ile uyumlu yeşil teknolojiler, Almanya'da çevre ile ilgili olmaktan öte ekonomik bir strateji değişikliğinin sonucudur (<http://www.csoy.biz>). Ekolojik dengeyi krize sokan ülkeler, bu defa çevre koruma sanayisi adı altında yaptıkları ihracatla kârlarını artırmaktadırlar.

Türkiye'ye AB'ye aday ülke statüsü Helsinki'de Aralık 1999'da toplanan Avrupa Konseyi tarafından tanınmıştır. Türk hükümeti Temmuz 2003'te Topluluk Müktesebatı'nın benimsenmesi için Ulusal Programı yürürlüğe koymuştur (DPT, 2003). Ulusal Programda, katılım öncesi stratejinin tamamlanması için ülkenin alması gereken önlemler belirlenmiştir. Yüksek maliyetli yatırımları gerektiren öncelikle uyum sağlanması gereken AB Çevre Direktifleri; hava kalitesi, endüstriyel kirlilik, su kalitesi kontrolü ve atık yönetimi olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır (Talu, 2006:101). Katılım Ortaklığı'nın orta vadeli ölçütlerinden biri de, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma ilkelerini, diğer tüm sektör politikalarının uygulamalarına uyum sağlamasını gerektirmektedir. Diğer yandan, 2002 yılında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde (WSSD), tüm katılan devletlerin ve uluslararası örgütlerin, "Zirve Uygulama Planı"nın hedeflerine bağlılık sözünü taşıyan bir küresel karar alınmıştır. Plan, sürdürülebilir kalkınma için ulusal

stratejilerin kurulmasını ve 2005 yılında uygulanmaya başlamasını gerektirmektedir. Türkiye'nin Dünya Zirvesi'ni takip programı ve AB'ye Katılım Ulusal Programı, gelecek için üzerine sürdürülebilir kalkınma hedeflerini inşa etmek için sağlam bir temel sağlamaktadır. Türkiye BM sistemindeki küresel sorumluluklarının ve AB'ye katılmak için ihtiyaçlarının kesiştiği bir öncelik alanı olarak sürdürülebilir kalkınma için çevresel perspektiflerin altını çizerek, kurumsal yapıları ulusal ve yerel ölçeklerde destekleyerek, kapsamlı teknik çalışmalarla katılımcı mekanizmaları teşvik ederek uyum sağlanmasına katkıda bulunacaktır (Beyhan, 2008:17).

4. Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre

Sürdürülebilir bir kalkınma ancak sürdürülebilir bir çevre ile birlikte mümkün olabilir. Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların sürekliliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Kaynakların kullanım düzeyinin bu kaynakların kendini yenileme hızını; salınan kirleticilerin oranının, doğal kaynakların bu kirleticileri işleme tabi tutma hızını aşmaması gerekmektedir. Biyo-çeşitliliğin; insan sağlığının; hava, su ve toprak kalitesinin; hayvan ve bitki yaşamlarının korunması da çevresel sürdürülebilirlik içinde yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma gerçekten geleceğin toplumunun öncelikli gündemlerinden birisi olacaktır. Ancak, bu kavramın günümüz insanlığının karşı karşıya olduğu çevre sorunlarını çözebilmesi için; eşitlik, adalet, toplumsallık, demokrasi, insani gereksinim ve çevresel değer kavramlarını bütünüyle kapsamaması gerekmektedir. Ekonomik refahın, sosyal adaletin, çevre koruma ve geliştirmenin sağlanması, birbirini tamamlayan ve güçlendiren amaçlara gereksinim duymaktadır (Commission of the European Communities, 1998). Gelecek yıllarda, nüfus artışının sürmesi ve ekonomik faaliyetler nedeniyle, çevresel sorunların yerel, ulusal, bölgesel, küresel düzeylerde şiddetlenmesi beklenmektedir. Çevreye daha az zarar veren ekonomik kalkınma modellerinin desteklenmesi öncelik taşımaktadır. Bunun için, daha güçlü siyasi irade ve vizyon, ulusal düzeyde etkili çevre politikaları ve artan ölçüde bölgesel ve küresel işbirliği gerekmektedir (DPT, 1998:3).

Hükümetler bir kriz haline gelen iklim değişikliğiyle karşı karşıya gelmiştir. Atmosferdeki karbondioksit oranı ekolojik sınırlara dayanmış durumda olup, en kısa zamanda ciddi önlemlerin alınması gerekmektedir. İklim değişikliği ve küresel ısınma deniz seviyesinin yükselmesine, kıyısız erozyona ve fırtınaların sıklığının artmasına neden olmakta ve bu durum da özellikle dünyanın yoksul kesimini olumsuz etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki nüfusun %14'ü, kentte yaşayanlarının ise %21'i kıyı bölgelerinde yaşamaktadır. Petrol fiyatları 2008 yılı ortalarında 150 dolara kadar yükselmiştir. Halen petrol fiyatlarındaki artışın sürmesi ve 2 yıl içinde 200 dolara aşması beklenmektedir. Bu

durum bir "petrol krizi"ne yol açacak ve gelişmekte olan ülkelerin petrol ithalatı giderek güçleşecektir. Olası bir kriz de "gıda krizi"dir. 2007 yılında tahıl ürünlerindeki hızlı fiyat artışının gelişmekte olan ülkelere olan maliyeti 324 milyar doları bulmuştur. Artan nüfusu doyurabilmek için 2050 yılına kadar dünya gıda üretiminin iki katına çıkması gerekmektedir. Ancak, hızlı kentleşme ve tarımsal arazilerin küresel ısınmadan olumsuz etkilenmesi, gıda güvenliğini tehdit etmekte ve yakın gelecekte bir gıda krizinin yaşanma ihtimali artmaktadır. Yakın geleceğe damgasını vuracak bir başka kriz de "su krizi"dir. Dünyanın bazı kesimleri yükselen deniz seviyesi yüzünden sular altında kalma tehdidi yaşarken, bazı kesimlerinde de kuraklık artmaktadır. Suyun ticari amaçlarla kullanımı artmakta ve yoksul kesimler için suya erişim daha da zorlaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayanların beşte birinin yeterli ve temiz içme suyuna erişimi yoktur. Her iki durum da temiz içme suyu kaynaklarını olumsuz etkilemektedir. Susuzluk yüzünden yeterli ölçüde temizlenemeyen insan sayısı da hızla artmaktadır. Yaklaşık 2,6 milyar kişi yeterli temizlik olanaklarına sahip değildir (UNEP, 2009:2). Yaşanan ve yaşanması olası ekonomik sorunlar işsizliğe, sosyoekonomik güvensizliğe ve yoksulluğa neden olacak ve bu durum da tüm dünyada sosyal istikrarı bozacaktır. Dolayısıyla, bu çoklu sorunlarla mücadele etmek hem ulusal, hem de küresel düzeyde öncelik haline gelmiştir. Ama 1980'lerden bu yana sermaye, gayrimenkul, finansal varlıklar ve petrol gibi fosil yakıtlara yönlendirilmiş, yenilenebilir enerji, enerji etkinliği, kamu taşımacılığı, sürdürülebilir tarım, toprak ve suyun korunması gibi alanlara son derece az miktarda yatırım yapılmıştır. Salt ekonomik çerçeveler içerisinde tanımlanan ve sürdürülebilirliği ancak sınırsız tüketim, yani var olan kaynakların sınırsız kullanımı ile olası Kuzey merkezli kalkınma paradigması terk edilmediği; eşitlik, adalet ve demokrasi kavramlarını içeren toplumsal bir kalkınma kavramı oluşturulmadığı, modern toplum yaşamındaki tüketim kültürü sorgulanmadığı; insani gereksinimlerin toplumsal irade tarafından belirlendiği yeni bir sosyal yapılanma oluşturulmadığı; küreselleşmenin getirilerinden olan Güney ve Kuzey arasında var olan eşitsizlik ortadan kaldırılmadığı ve Güney'den Kuzey'e kaynak aktarımı durdurulmadığı sürece gerçek anlamda küresel bir sürdürülebilir çevre politikası oluşturulamayacak, hâlihazırda yaşanan çevresel sorunların boyutları artarak çoğalacaktır (Torunoğlu, 2004:6).

Gelişmekte olan ülkelerdeki çevre ve ekonomik büyüme arasındaki çelişki, gelişme yolundaki ülkelerin ekonomik gelişmelerinin büyük ölçüde sanayileşmeye dayanmasından kaynaklanmaktadır. Sağlanan ekonomik gelişme önemli olmasına rağmen, yüksek nüfus artışı büyümenin, faydalarını açıkça ortaya çıkarmasına engel olmaktadır ve zaten kıt olan kaynakların çevre yönetimine mi, yoksa ekonomik kalkınmaya mı harcayalım sorusunu gündeme getirmektedir. Henüz sanayileşmenin

başında olmaları ve yavaş ilerlemeleri onların bir çevre sorununun varlığına inanmalarını zorlaştırmakta ve çevre korumasının önemini anlayamamasına neden olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın gelişmekte olan ülkelerde uygulanma şansını azaltan bu tür yapısal sorunların zamanla çözülmesi sürdürülebilir kalkınmanın bu ülkelere yerleşmesinde yardımcı olabilir (Bilginoğlu, 1989: 80). Bu kapsamda ulusal sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma stratejisinin çevre ve kalkınma politikalarıyla uyumlu olabilmesi için; büyümeyi canlandırmak, büyümenin kalitesini değiştirmek, temel ihtiyaçları karşılamak, sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garanti altına almak, teknolojiyi yeniden yönlendirmek, karar vermede çevre ile ekonomiyi birleştirmek, kalkınmanın daha katılımcı olmasını sağlamak gerekir (Ceylan, 1995:203). Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Çevre Programının Mart 2009 Raporunda sürdürülebilir kalkınmanın yürütülebilmesi için oluşturulması gereken yeni küresel yeşil düzenin nasıl olması gerektiği ve çevreci ekonomi için uygulanması gereken politikalar üzerinde durulmuştur (UNEP, 2009): Üretim yapılırken, üretilen malların yanı sıra atıklar ve zararlı maddeler de üretilebilir. Ekonomik büyüme, ayrıca, çevrenin korunması ve temiz teknolojilerin kullanılması konusunda yapılacak harcamaların finansmanını da sağlar. Bir ülkenin enerji kaynaklarının yapısı, enerji kullanımının yoğunluğu ve değişimi, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini ve çevresel gelişimi belirleyen temel faktörlerdendir. Çevreyi kirleten enerji kullanımı, vergiler aracılığıyla azaltılabilir. Ulaştırma, çevre üzerinde pek çok etkileri olan ekonomik bir faaliyettir. Kara yolu taşımacılığı, iklim değişikliğine ve doğal yerleşim alanlarının bozulmasına neden olabilmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde ulaştırmanın çevreye olumsuz etkileri azaltılabilir. Tarımsal faaliyetlerin, çiftçiliğin çevreyi bozmadan yapılması özendirilmeli, hem de bio-çeşitliliğin kaybolması önlenmelidir. Aşırı azotlu-fosfatlı gübre kullanımları ile haşarat öldüren ilaçlar doğaya zararlı olabilmektedir. Bunların önlenmesi gerekir. Çalışmada hükümetlerin politikalarının sürdürülebilir kalkınma amacının gerçekleştirilmesiyle tutarlı olması gerektiği vurgulanmakta; iyi bir katılımcı yönetim, yönetişim ve sağlıklı bir kamu yönetiminin sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasında ön koşul olduğu belirtilmektedir. Performans ölçüleri, vatandaş katılımını sağlayıcı mekanizmalar ve sürekli stratejik değerlendirmeler, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemi olan araçlardır (Uysal, 2003:2-4).

Ya çevresel değerlerin ön plana çıktığı ve sürdürülebilir enerjiye dayalı bir “yeşil ekonomi” oluşacak, ya da düşük verimliliğe sahip ve sürdürülemeyen enerji kaynaklarını kullanan geleneksel “kahverengi ekonomi” devam edecek ve sorunlar tekrarlanacaktır. Dünyada iki tür değerden bahsedilir: sürdürülebilir değerler ve duruma bağlı değerler. Uzun bir müddet duruma bağlı değerlerle

yaşandığı için piyasalar ve doğa ana sıkıntıya girmiştir (Friedman, 2010). Yeşil ekonomi, “değişim değeri” ya da para değil, “kullanım değeri” hakkında olduğu için gerçek dünyanın ekonomisi sayılır. Yeşil ekonomi, bireylerin, toplulukların, ekosistemlerin yeniden oluşmasını sağlar. Zenginlik her zaman para ve maddenin birikimi olarak görülmüştür. İki yüzyıl boyunca sermaye birikimi insanlık için birçok yarar sağlamışsa da asıl olarak adil dağıtılmamış ve ekolojik dengeyi tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum büyüme ve gerçek zenginlikten daha çok zarara yol açtığı bir noktaya ulaşmıştır. Yeşil ekonomi, doğrudan insan ve çevre ihtiyaçlarının yerine getirilmesine odaklanılması demektir. Ekolojik gelişim, insan gelişiminin serbest bırakılmasını ve demokrasinin yayılmasını gerektirmektedir. Sosyal ve ekolojik dönüşüm el ele giderler. Yeşil ekonomik dönüşümün gerçekleşmesi için uyulması gereken ilkeler: kullanım değeri, içsel değer ve niteliğin öncüllüğü, doğal akışı takip etmek, bilimsel kesinlik ve çok işlevsellik, uygun ölçek/bağlı ölçek, çeşitlilik, kendine bağımlılık, kendince düzenleme, katılım ve doğrudan demokrasi insan yaratıcılığı ve kalkınma, inşa edilen çevrenin stratejik rolü, yeşil ekonomik dönüşümün radikal ve ekolojik olmalıdır. Bunun için öncül atımlara ve aynı zamanda ekolojik ve eşitlikçi atımların gelmesine uygun zemin hazırlanmasına da gereksinim vardır (Milani, 2006:42-44). “Yeşil ekonomi” için yapılmış en kapsamlı çalışma, UNEP’in “Küresel Yeşil Yeni Düzen” (Global Green New Deal) Raporudur. Bu raporda önerilen politikalar hem kısa vadede krizden çıkışı sağlayacak hem de orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir ekonomik büyüme yaratacaktır. Yeşil ekonomi uygulamaları ve yeni bir küresel düzenin oluşturulabilmesi için uygun ortam bulunmaktadır. Her şeyden önce, eski sistemin artık uygulanamaz olduğu ve yeni bir küresel düzene ihtiyaç olduğu görüşü gitgide daha fazla seslendirilir olmuştur. Bu gelişme, ekonomideki kaynakların daha verimli kullanılmasına yol açacaktır (UNEP, 2009:3). Pek çok analiz, “yeşil sektörlerin” hem çevresel krizleri aşmakta faydalı olduğunu, hem de yaratacakları istihdam etkisi ve sermaye getirileriyle küresel finans krizinden çıkmak için önemli olduğunu göstermektedir. Yeşil sektörler yerleşik zihniyet tarafından maliyeti diğer sektörlerden daha fazla diye düşünülse bile, geleneksel sektörlerle göre çok daha fazla istihdam yaratmaktadır. Dolayısıyla, küresel çapta bir yeşil ekonomi politikası izlemek, sürdürülebilir bir kalkınma sağlayarak yeni krizlerin yaşanma olasılığını azaltabilecektir. Küresel yeni yeşil düzen, sosyal, ekonomik ve çevresel etkileriyle hem de orta ve uzun vadede toplumu tehdit eden iklim, gıda, petrol ve su krizleriyle taraflı ve ulusal çapta mücadeleyi amaçlamaktadır. Yeşil ekonomi, sürdürülebilir bir kalkınma modeli izlemeyi ve ekolojik kıtlık ile iklim dengesizliğini daha da kötüleştirmeyecek hamleler yapmayı hedefler (UNEP, 2009:5). Bu çabaların sonunda ulaşılmaya hedeflenen amaç, azalmak yerine neredeyse

her gün artan aşırı yoksulluğun sona erdirilmesidir. Yeşil ekonomi, ekonomik kalkınma için çevre korumacılığından vazgeçilmesi gerektiği görüşünün tam aksini savunur; ekolojik kötüleşmenin nedenlerinin saptanması ve bunların çözülmesi ekonomik kalkınmayı körükleyecektir.

Yeşil ekonomi için yeni düzenin üç temel hedefi vardır (UNEP, 2009:5):

- İstihdam yaratarak ve krizden zarar görmüş grupları koruyarak dünya ekonomisinin yeniden canlandırılmasına katkıda bulunmak,
- Karbon bağımlılığını azaltarak ekonomilerin temiz enerji kullanarak dengeli bir kalkınma yoluna girmelerini sağlamak,
- Sürdürülebilir kalkınma sağlayarak 2015 yılına kadar aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak.

Yeşil ekonomi uygulamalarının hedeflerine ulaşabilmesi için barındırması gereken ortak unsurlar; hedef sektörlerle yönelik mali teşvikler, ulusal ekonomilerde yeşil yatırımlara yönelik politika reformları ve uluslararası eşgüdümü sağlayacak ve ulusal girişimlere destek olacak uluslararası politika reformları biçiminde sıralanabilir (UNEP, 2009:5). Bu politikaların adil ve etkili olabilmesi için ise, gelişmekte olan ülkelere özellikle de az gelişmiş ülkelere öncelik verilmeli ve finans, dış ticaret, teknoloji ve kapasite oluşturma alanlarında ek destekler tasarlanmalıdır. Bu harcamaların önemli bir bölümünün yeni yeşil-çevresel sürdürülebilir ekonominin altyapısını oluşturmak için ayrılması gereklidir. Bu harcamalar, yeni nesil işlerin oluşumuna yol açacaktır. Ekonomik, çevresel ve istihdama yönelik getirileri açısından en önemli sektörler, uygulanacak mali teşvikleri kapsayan etkin binalar, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir ulaşım, tarım ve temiz su sektörleridir (UNEP, 2009:6-9). Yeşil ekonomi, enerji kullanımı açısından, hem büyük ölçüde enerji tasarrufu sağlayacak, hem de istihdam yaratacaktır. Negatif dışsallık oluşturan fosil yakıt kullanımının azaltılması için hükümetler, düşük karbon enerji kullanan ev ve işyerlerinin inşa edilmesini teşvik etmelidirler. Düşük karbon ekonomisi; karbonun kısıtlandığı, fosil yakıt tüketimimizin oldukça azaltıldığı bir ekonomidir. "İklim Değişikliği Yasası", 2050 yılına kadar karbon emisyonunun %80 azaltılmasını gerektirmektedir. Düşük karbon ekonomisine geçiş hamlesi, enerji kullanımında ve tedarik edilmesinde teknolojik bir devrim gerektirmektedir. Petrol fiyatları arttıkça, düşük karbon mal üretimini geliştirmek isteği yoğunlaşmaktadır. Ekolojik dengeyi korumak için yenilenebilir enerji üretimine yönelmek gerekli olmaktadır. Ayrıca, ithal fosil yakıtlara bağımlılık ve fiyatı yüksek petrolün doğurduğu tehditler konusunda gittikçe artan bir duyarlılık söz konusudur. Tüketicilerin satın alma kararlarını verirken, artık malın üretimindeki karbon miktarını dikkate aldıkları konusunda göstergeler vardır. Karbon ticareti konusunda, mali pazarlar, yenilenebilir ve düşük karbonlu enerji kaynakları ve enerji verimliliği

pazarları gibi düşük karbon ekonomisine özgü pazarlar ortaya çıkmıştır. Hatta düşük karbon hizmet ve mal üretimi pazarındaki büyüme oranı öteki sektörleri geride bırakmaktadır. Bu durumun, mevcut sektörler üzerinde de etkisi olacaktır: ormancılık ve tarım, inşaat ve bina yenileme, seyahat ve turizm, dağıtım ve nakliyecilik sektörleri de bunlardan etkilenecek; kamu kurumları ısı yalıtımı ve verimliliği konusunda binalarını elden geçireceklerdir (LGA, 2009:7).

Düşük karbon ekonomisine geçişte yapısal değişiklikler gerçekleştikçe, kaybedenler ve kazananlar olacaktır. Örneğin evlerde ısı yalıtımı programı, belde sakinlerinin enerji faturalarında yıllık büyük miktarlarda tasarruf etmelerini sağlamaktadır. Fırsatlar bölgeden bölgeye değişecektir. Her bölgedeki rüzgâr potansiyeli ya da gelgit dalga gücü farklı olduğundan, yenilenebilir enerji üretimi konusunda her bölge aynı şansa sahip olmayacak ve dolayısıyla bu beldeler sektörel destekten ve gittikçe yaygın hale gelen mali destekten faydalanamayacaklardır. Organik atıklardan enerji üretimi konusundaki en önemli kısıtlama nakliye ve yakıt ikmalidir. Kamu dâhil birçok sektör faaliyetlerini, en başta binalarında enerji verimliliğini artırmak ve enerji tüketimini ve yakıt maliyetini azaltmak olmak üzere düşük karbon ekonomisine uyarlamaktadır. Hükümetler, İklim Değişikliği Anlaşmasında belirtilen şekilde karbon salınımını azaltmak için karbon üst sınırı ve ticareti rejimi, karbon azaltım kararı ve kendi karbon emisyonunu depolama zorunluluğu gibi yasal, yönetsel ve mali önlemleri almaya devam edecektir (LGA, 2009:7-8). Toplam enerji kullanımının, sera gazlarının ve atık üretiminin %30-40'ı binalardan kaynaklanmaktadır. Var olan teknolojiyle inşa edilebilecek etkin ve akıllı binalarla, geleneksel binalara göre %80'e varan enerji tasarrufu sağlanabilir. Hükümetler, kamu binalarının enerji tasarrufu sağlanacak şekilde yenilenmesi ya da yeniden inşa edilmesi için harcama yapmalıdır ve özel şirketler ile konut inşa eden bireylere binalarını enerji ve kaynak tasarrufu yapacak şekilde oluşturmaları için vergi teşvikleri yaratmalıdır. Çevreyi daha az kirleten ulaşım türleri ve altyapısı, toplu taşıma ve daha yeşil araçların kullanımının teşvik edilmesi sağlanmalıdır. 2030 yılında sektörden kaynaklanan enerji kullanımı ve sera gazı salınımları, 2002 seviyesinin %80 üzerinde olacaktır (IPCC, 2007:3). Yeni yatırımlar ve mali kaynaklar ulaşımın yeniden oluşturulmasına aktarılmalı; kentlerde demiryolları, hızlandırılmış otobüs sistemleri, bütünleşik toplu taşımacılık gibi enerjiyi verimli kullanan, daha az karbon tüketen, daha düşük maliyetli ulaşım araçlarına öncelik verilmelidir. 2050 yılına kadar dünya çapında kullanılan araba sayısının 3 katına çıkacağı, bu artışın %90'ından fazlasının da gelişmekte olan ülkelerde olacağı tahmin edilmektedir, buna karşılık, yol ulaşımından kaynaklanan salınım oranının bugünkü seviyelerde kalabilmesi için bu araçların 2050 yılına kadar yakıtı %50 daha verimli kullanmaları gereklidir. Var olan

teknolojiyle araçların enerji tasarruflarının önümüzdeki 15-20 yıl içinde %30'a kadar artırılabilmesi mümkündür. Bu oranın artması için de hibrit ve elektrikli araçların yaygınlaştırılması gibi önlemlerin alınması gereklidir (FIA Foundadion, 2009:3-4). Düşük salımlı araçların üretiminin artırılması dünya çapında yaklaşık 3,8 milyon yeni iş yaratacaktır. Temiz ve verimli kamu taşımacılığına yapılacak yatırımların yaratacakları istihdam ile 2,5 ile 4,1 oranında bir çarpan etkisi yaratacağı tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin hükümetlerinin temiz ve yenilenebilir enerji yatırımlarına öncelik vermesi teşvik edilmelidir. Yaşanan enerji krizi, rüzgâr, güneş, dalga ve jeotermal gibi enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak gerektiğini göstermektedir. Enerji kullanımındaki bu değişiklik, ulusal enerji güvenliği açısından da önemlidir (Zekey, 2009:218-219).

Kuşkusuz, sadece yenilenebilir enerji kapasitesinin genişletilmesi düşük karbonlu enerji sistemine geçiş için yeterli değildir, kullanılan araç ve konutların bu enerji türlerine uygun hale getirilmesi ve kullanımlarının yaygınlaştırılması için politika gereklidir. Hükümetlerin yenilenebilir enerjinin kullanılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik vergi teşvikleri, Ar-Ge kredileri ve kamusal altyapının yeşilleştirilmesi gibi alanlarda yatırımlarını artırmaları gereklidir. Bu teşvik paketleri, uzun vadeli istihdam yaratan, sermaye ve teknoloji kullanımını sürdürülebilir büyümeye yönelten ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltan politikaların ilk adımlarıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler de özellikle mikro finans kuruluşlarının destekleriyle modüler, küçük çaplı temiz enerji projelerinin oluşturulması ve kırsal kesimlerde yaygınlaştırılmasını teşvik etmeli; sürdürülebilir tarım ve temiz su kullanımı alanlarında yatırımlarını artırmalıdır. Tarım; siyasi ve toplumsal açıdan hassas olan dış ticarete korumacılık, yanlış teşvikler, su israfı ve sürdürülemeyen tarım uygulamaları gibi pek çok farklı değişkenden olumsuz etkilenen ve dünya çapında bir milyarın üzerindeki çalışanıyla en fazla istihdama sahip olan, yoksul nüfusun en fazla yoğunlaştığı sektördür. Sektöre yapılan yatırımlar, sürdürülebilir bir tarım sektörü oluşturmaya yönelmeli, organik ürün üretimine yönelik altyapı, girdi, depolama ve taşıma yatırımları önde olmalıdır. Tarımın sürdürülebilirliği büyük ölçüde suyun varlığına bağlıdır. Tarım dünya su arzının %70-80'ini kullanmaktadır. Yüzeysel sulama nedeniyle bu miktarın yarısı ile üçte ikisi arasında bir miktarın ziyan olduğu tahmin edilmektedir. Tarımda su kullanımı değiştirilmelidir (UNEP, 2009: 10).

Ulusal politikalar, yeşil ekonominin oluşturulması ve yeşil sektörlere yapılacak yatırımların adil şartlara sahip olması için ulusal düzeyde acilen alınması gereken bir dizi önlemleri içerir. Bunlar ters teşvikler, teşvik ve vergiler, arazi kullanımı ve kent politikaları, entegre temiz su yönetimi, çevresel yasalar ve izleme ve sorumluluk olarak sıralanmaktadır (UNEP, 2009:9). İlk

yapılması gerekenler; çevre korumayla ilgili yasaların yapılması ya da geliştirilmesi, ters teşviklerin azaltılması ya da kaldırılması, fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kullanımını teşvik edecek mali önlemler alınması ve özel araç yerine toplu taşımacılığın kullanılmasının özendirilmesidir. Özellikle fosil yakıt kullanımını ucuz hale getiren teşvikler, yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaşması önünde engel oluşturmaktadır. Sübvansiyonlar, vergiler ve düzenlemelerden oluşan çevreye duyarlı davranışları özendirilen bir teşvik sistemi oluşturulmalıdır. Yenilenebilir enerji kullanımına getirilecek finansman destekleri, mikro kredi olanakları ve vergi indirimleri sektöre olumlu etki edecektir (UNEP, 2009:9-10). Ayrıca gelişmiş ülkeler, temiz enerji teknolojilerinin gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşabilmesi için eğitim ve kapasite oluşturma destekleri vermelidir. Otomobil sanayisinin “yeşilleşmesi” ve toplu taşımacılığın geliştirilmesi için teşvikler oluşturmalı, otomobil şirketleri için çevresel koşullar getirmelidir. Getirilen önlemler, yakıtı verimli kullanmayan özel araçların kullanımına caydırıcılık getirmeye, toplu taşımacılığı özendirmeye yönelik olmalıdır. Arazilerin uygun kullanımı hem ekonomik hem de çevresel açıdan çok önemlidir. Kentlerin planlaması ve arazi kullanımıyla ilgili yasalar düzenlenirken toplu taşıma kullanımının kolaylaştırılması göz önüne alınmalıdır. Temiz su, her insan için hayati ölçüde önemlidir ve kamu politikalarında öncelikli olmalıdır. Ne var ki, suyun kullanımının hatalı yönetilmesi, hem var olan suya hem de ekolojik su kaynaklarına zarar vermektedir. Su kıtlığı çeken ülkelerin hükümetleri, su sektörünü etkileyen politikalarını yeniden düzenlemeli ve özellikle su tüketiminin %70-80'ini oluşturan sulama sistemlerini daha etkin hale getirmelidir. Su kullanımı hakkı ve suyun fiyatlanması adil şekilde tasarlanmalı ve yoksul kesimin temiz suya erişimi garanti altına alınmalı; su havzalarının kullanımı ve korunması için bir piyasa ve ödeme sistemi kurulmalı, havzalarda yerleşim engellenmelidir. Çevre, ulaşım, inşaat ve enerji alanlarında düzenlenen ulusal yasalar, yeşil yatırımları ekonomik olarak cazip hale getirmeli ve teşvik etmelidir. Kullanılan enerjinin belli bir kısmının yenilenebilir enerjiden oluşmasının zorunlu olması; taşıtlarda yakıt verimliliğinin sağlanması ve karbon salınımlarının belli düzeyde tutulması; taşıtlar için verilecek ruhsat miktarının kısıtlanması, yapı yasalarının kaynak ve enerji verimliliğine göre yeniden düzenlenmesi; geri dönüşümün özendirilmesi; organik tarım ürünlerinin etiketlenmesi; kentsel planlamanın ve ulaşım politikaların yeniden düzenlenmesi gibi uygulamalar yeşil politikanın yerleşmesinde etkili olacaktır. Yeşil politikalar ciddi miktarda kaynak kullanımı gerektirmektedir. Bu yüzden, hem politika yapımcılarının hem de halkın bu kaynakların nasıl kullanıldığını takip etmesi gereklidir. Ayrıca uygulanan politikaların etkilerini değerlendirecek araçlara ihtiyaç vardır. Çevresel-ekonomik muhasebe

sistemleri kullanılarak çevresel uygulamaların ekonomik büyüme, ekonomik büyümenin de çevreye olan etkisi sistematik olarak ölçülmelidir (UNEP, 2009:11-12).

Uluslararası politikalar; küresel yeşil yeni düzen politikalarının başarıya ulaşabilmesi için küresel bir çerçeve oluşturulacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Ülkelerin ve uluslararası kurumların küresel krizden daha kolay çıkabilecekleri ve daha sürdürülebilir bir ekonomik sisteme geçiş, uluslararası politikaları yeniden düzenlenmesine büyük ölçüde bağlıdır. Bu bağlamda; uluslararası ticaret, uluslararası yardım, küresel karbon piyasası, küresel ekosistem hizmetleri piyasası, teknoloji geliştirme ve transferi ve küresel çevreci politikaların uluslararası koordinasyonu alanlarına ağırlık verilmelidir (UNEP, 2009:13-17). Birçok ülkede yeşil ekonomiye yönelme sinyalleri görülmektedir. Ülkelerin alacakları önlemler artık ölmekte olan sanayileri ve dünün kötü alışkanlıklarını yaşatmaya değil, dünya ekonomisinin 21. yüzyıla uygun hale gelmesine yardımcı olmalıdır. Karbon tabanlı altyapılara trilyonlarca dolar yatırım yapmaya ve fosil yakıtlara sübvansiyon sağlamaya devam etmek büyük risk taşıyacaktır. Dünya genelinde yılda 300 milyar ABD Dolarına ulaşan fosil yakıt sübvansiyonunu ortadan kaldırmak, sera gazı etkisi yapan gazların salınımını %6 düşürecek ve riski azaltacaktır. Gelişmekte olan ülkeler, dünya genelinde yenilenebilir enerji kaynaklarının % 40'ına ve güneş ışığından enerji üretme kapasitesinin %70'ine sahiptir. Almanya, ABD, Çin ve İngiltere gibi ülkeler, rüzgâr ve güneş ışığı kaynaklarından daha fazla yararlanabilmek için tesislerin kurulması gibi yenilenebilir enerji yatırımlarını son yıllarda artırmışlardır. Başta ABD ve Çin hükümetleri, ekonominin canlanması ve yeni iş olanaklarının yaratılabilmesi için, yeşil ekonominin bir tercih değil, gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. ABD'de rüzgâr enerjisi sektöründe çalışanların sayısı tüm kömür sektöründe çalışanların sayısından daha fazladır. Diğer yandan, UNEP'in 24 Eylül 2008 tarihinde yayımladığı rapora göre; temiz (yeşil) teknolojiler şimdiden ABD'de bilgi ve biyo-teknolojiden sonra risk sermayesi açısından en büyük üçüncü sektör konumundadır. Çin'de ise, son yıllarda yeşil risk sermayesi ikiye katlanarak toplam yatırımların %19'una ulaşmıştır (UNEP, 2008:55). Son yıllarda 2,3 milyon kişinin istihdam edildiği yenilenebilir enerji sektörü, daha şimdiden petrol ve doğalgaz sektörünü istihdam açısından geride bırakmaktadır ve bu alandaki potansiyel daha da artabilecektir (UNEP, 2008:8). Enerji tasarruflu binalara geçiş ve yapı aşamasında 111 milyon insanın istihdam edilebileceği hesaplanmaktadır. Binalarda enerji etkinliğini sağlayacak yatırımlar, yalnızca Amerika ve Avrupa'da 2-3,5 milyon yeşil iş olanağı sağlayabilecektir (UNEP, 2008: 93, 131). 2030 yılına kadar projelendirilmiş 630 milyar dolarlık yenilenebilir enerji sektöründeki yatırım 20 milyon ilave iş olanağı sağlayacaktır. Tarım kesiminde biomass enerji ve ilgili sanayilerde 12 milyonluk istihdam sağlamıştır. Geri dönüşüm ve atık yönetiminde, günümüzde Çin'de

10 milyon, Brezilya'da 500 bin kişiye istihdam yaratıldığı hesaplanmaktadır (UNEP, 2008:215, 219). Kısaca, hem iş, hem temizlik sağlanmaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

20. yüzyılın sonlarında çevre ve kalkınma sorunları gündemi meşgul etmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşından sonra hızlanan kalkınma hareketinin doğaya verdiği ciddi tahribat sonucu 1970'li yıllardan itibaren çevre iyice sorun olmuştur. Çevre sorunları siyasi sınır tanımadan yayılırken, yaşanabilir alanların azalması, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi, su-toprak-hava kirliliği, çölleşme, ozon tabakasının incelmeye, küresel ısınma gibi gelişmeler katlanarak artmıştır. Çevre sorunlarındaki ve dünya nüfusundaki artışın beraberinde getirdiği yoksulluk ve işsizlik, sağlıksız kentleşme, biyolojik savaşlar, silahlanma yarışı, uluslararası eşitsizlik gibi faktörler yeni ve geniş bir bakış açısı oluşturulmasının zamanı geldiğinin bir işaretidir. İnsanın ekonomik, teknolojik ve sosyolojik alanda yüzyıllardır gösterdiği gelişmeler sırasında çevreye verdiği zararlar gelecek için kaygıları biriktirerek artırmıştır. Küreselleşme süreci de, bu gelişime olumlu ve olumsuz etkilerle katkıda bulunmuştur. Bu daralan koridordan çıkış yolu, çevre ve kalkınma arasındaki köprünün güçlendirilmesine ve sürdürülebilir olmasına bağlıdır.

Kalkınmanın devam etmesinin gerekliliği, diğer yandan çevreyi gelecek kuşaklardan ödünç aldığımız ve onlara yaşanabilir bir dünya bırakmamız gerektiği ahlaki sorumluluğu doğa ile kalkınma arasında denge arayışlarına neden olmuş ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı bu arayışın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta kalkınma ve çevre arasındaki bir uzlaşmanın ürünü olarak ortaya çıkmakla beraber, zamanla uygulamaya dönük bazı eleştiriler de olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk sorunu, doğal çevrenin korunmasına olan ilgiyi ikinci planda tutmuştur. Gelir seviyesi düşük olan insanlar için öncelikle gıda ve barınma olanakları önemli olduğu için çevre daha az öncelik taşımaktadır. Bu ülkelerde gelir seviyesinin yükselmesi kişilerin çevreye karşı daha duyarlı hale gelmesini sağlayacaktır. Doğayla barışık sürdürülebilir kalkınma politikası izlemek oldukça pahalı yatırımları gerektirdiğinden; bu yatırımların gelişmiş ülkelerin desteği olmadan yapılması mümkün gözükmemektedir. Ama gelişmiş ülkelerin, sürdürülebilir kalkınma stratejisini yeşil teknolojileri üretip satmalarına aracılık eden bir kazanç kapısı olarak görmeleri bu stratejinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma stratejisi çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere önerilen "neo-liberal" politikalar bazı çevrelerce yeni bir sömürü aracı olarak değerlendirilmektedir.

Doğal çevreye verilen tahribatın baş aktörleri olarak görülen gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere desteği olmaksızın gerekli önlemlerin kendiliğinden

gelişmekte olan ülkelerce alınması pek uygulanabilir bir politika olarak gözükmemektedir. Kalitesi bozulmuş topraklar, yok olmuş ormanlar, kaybolmuş biyo-çeşitlilik uzun dönemde sürdürülebilir kalkınma ile tutarlı değildir. Finansal krizin, petrol, gıda ve su kriziyle birleşmesi sorunu daha da derinleştirmekte olup, pek çok insanın açlık ve yoksulluğa düşeceği öngörülmektedir. Önümüzdeki 50 yılda kalkınmanın sürdürülebilir olabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerini oluştururken, dikkate almaları gereken temel konular; yoksulluğun yok edilmesi, gelir dağılımı adaletsizliklerinin azaltılması, birçok kentte sağlıksız boyutlara ulaşmış hava kirliliği ve içme suyu azlığıdır. Bu konuda birçok küresel sorunun çözümünde olduğu gibi küresel bir işbirliği gerekli koşuldur. Başarılı örnekler de yok değildir. Örneğin, ABD'nin Kyoto Protokolü'nü hala onaylamamış olması bir engel oluşturmasına rağmen, Montreal Sözleşmesi ile ozon tabasına zarar veren kloroflorokarbon gazının üretimi durdurulmuş ve ozon tabakasının daha da incelenmesi ve küresel iklim değişikliği tehlikesi azaltılmıştır. AB zorunlu çevre politikaları oluşturmuştur. Aynı kararlılık sürdürülebilir kalkınma stratejisinde de gösterilebilir.

Son dönemde tüm dünyanın çevreci teknolojilere, politikalara ve yatırımlara yönelmesiyle ortaya çıkan yenilenebilir enerjilerin esas alındığı bir ekonomi anlayışı olan yeşil ekonomi, hem küresel ısınmaya hem de küresel finansal krize çare olacak önemli bir seçenek olarak gözükmektedir. Sürdürülebilir bir çevre için yeşil içerikli yatırımların yaygınlaştırılması, sürdürülebilir bir kalkınmanın hem küresel, hem de bölgesel temelde yaşanmasını sağlayacaktır. Birçok ülkede bu sektörün yeni olanaklar sağlayacağı beklenmektedir. Çevreye duyarlı ve enerji tasarrufu sağlayan akıllı binaların inşası, toplu taşımacılığın geliştirilmesi, organik tarım, yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması gibi çevreci ekonomi uygulamalarının hem yöresel istihdam yarattığı, hem de kıt kaynakların korunması açısından hayati öneme sahip olduğu görülmüştür. Konut, ulaşım, enerji ve tarım sektörlerinde düşük enerji harcamaya, yenilenebilir ve zararlı atık yaratmayan enerji kaynaklarını kullanmaya, çevreyi kirletmemeye yönelik politikaların oluşturulması ve ortak bir bilinç içinde uygulanması küresel bir sorumluluktur. Yeşil ekonomik düzenin kurulması ve sürdürülebilir ekonomi uygulamalarına yer verilmesi bölgesel kalkınma açısından bir fırsat yarattığı gibi, geleceğe güvenle bakmayı beraberinde getirecektir.

Kaynaklar

Acar, M. (2002), "Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?", *Liberal Düşünce*, Yıl: 8, Sayı:32.

Alagöz, M. (2007), "Sürdürülebilir Kalkınmada Çevre Faktörü: Teorik Bir Bakış", http://www.sd-certificate.info/dyn_files/sd/104.doc, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Aldemir, Ş. ve Kaypak, Ş. (2008), "Eko-Ekonomi Kavramı ve Türkiye için Bölgesel Ölçekli Bir Değerlendirme", 2. *Ulusal İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı*, 20-22 Şubat 2008, DEÜ, İzmir, ss. 359-380.

Altunbaş, D. (2004), "Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, *Biga İİBF Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı:1-2, Yıl:2003-2004, ss.103-118

Akayın, M. Kemal, (2004), *Küreselleşmenin Kentsel Politika Üzerine Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/540/844.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.01.2011).

Batmaz, N. ve Özcan A. (2007), "Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler", *IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Yoksulluk"*, 19-21 Ekim 2007, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, ss.37-51.

Beyhan, E. (2008), Sürdürülebilir Kalkınma-Çevre ve Yerel Yönetimler, *Yerel Siyaset*, 2008, <http://www.yerel-siyaset.com/v2/index.php?goster=ayrinti&id=1068>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Bilginoglu, M. Ali (1989), "Ekonomik Büyüme, Enerji ve Çevre İlişkisi", *E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 8.

Bozdoğan, R. (2007), "Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı", Kocaeli Üniversitesi, *Sosyal Siyaset Konferansları, Kitap 50*, <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/39.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Brecher, J., T. Castello, B. Smith (2002), Aşağıdan Küreselleşme, Çev. Berna Kurt, Zeynep Kutluata, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, Aram Yayıncılık, İstanbul.

Brundtland, Gro H. (1987), *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, UN Documents Gathering a Body of Global Agreements, 20 March 1987, Oslo, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>, (Erişim 12.06.2010).

Ceylan, T. (1995), "Sürdürülebilir Kalkınma", *Gelişme İktisadi*, Editörler: Tamer İşgören ve Mehmet Türkay, Beta Yayınları, İstanbul, ss.203-223.

Commission of the European Communities (1998), *Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action*, Brüksel.

Davidson, Eric A. (2004), "Gayrisafi Milli Hâsılayı Yiyemezsiniz-Çevrenin Önemli Olduğunu Varsayan Ekonomi", *Türkiye Çevre Vakfı*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

Demiral, N., Evin, H. Demiral, B. (2007), "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk", *IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Yoksulluk"*, 19-21 Ekim 2007, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, ss.1-10.

DPT (1998), *Türkiye ve Dünya (2010-2020) Küresel Bir Aktörün Doğuşu*, DPT Yayını, Ankara.

DPT (2003), *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu*, http://digm.meb.gov.tr/uaorgutler/AB/AB%20BELGELER/ilerleme_raporu_2003_TUR.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Dulupçu, Murat A. (2001), "Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler", <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/politika.doc>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Dündar, Y. (1997), "Sürdürülebilir Yaşam Koşullu Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması", *Türkiye Çevre Vakfı*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

FIA Foundation (2009), "50 By 50: Global Fuel Economy Initiative", http://www.fiafoundation.org/publications/Documents/50by50_leaflet.pdf. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Friedman, T. (2010), "Hedef Yeşil Devrim", 16.06.2010, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=1002859&CategoryID=85>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Gönel, Feride D. (2002) "Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma", *Birikim*, 158, ss.72-80, <http://www.csoy.biz>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Giddens, A. (2000), "Modernitenin Küreselleşmesi", Çev. Kudret Bülbül, Editör: Bülbül, K. (2006), *Küreselleşme Okumaları*, Kadim Yayınları, Ankara, ss.203-214.

Habermas, J. (2002), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hall, S. (1995), *Yeni Zamanlar*, Der. Jacques, Martin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Harford, T. (2008), *Görünmeyen Ekonomist*, Çev. Sibel Demirel, Pegasus Yayınları, İstanbul, ss.229-262.

Held, D., A. Grew, Mc, Goldblatt D. and Perraton J. (2006), "Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür", *Küreselleşme Okumaları*, Editör: Bülbül, Kudret, Kadim Yayınları, Ankara.

IPCC (2007), "Summary for Policymakers. In: Climate Change 2007: Mitigation", *Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [B. Metz, O.R. DAVIDSON, P.R. Bosch, R. Dave, L.A. Meyer (eds)], Cambridge University Press, <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg3/ar4-wg3-spm.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Karatepe, İsmail D. ve Yiğit D. (2008), "Sürdürülebilir Kalkınma Küresel İklim Değişikliğine Çare Olabilir mi?", *XI. İktisat Öğrencileri Kongresi*, Küresel Isınma: Ekonomik, Politik ve Sosyal Etkiler, 8 - 9 Mayıs 2008, <http://www.kongreikt.ege.edu.tr/cd/pdf/17.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1993), *Çevrebilim*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kılıç, S. (2010), "Küreselleşme Sürecinde Çevrenin Korunması Sorunu", *Kent ve Toplum*, S 1, Yıl 1, ss. 84-96.

Khor, M. (2001), "Globalisation and the Crisis

of Sustainable Development", *Environment and Development Series*, No.1, p.12.

Lerner, B. Wilmoth, Lerner K. Lee (2006), "Globalization and Poverty: An Ecological Perspective", *Environmental Issues: Essential Primary Sources*, Gale, Detroit: pp.444-445.

LGA (Local Government Association) (2009), *Creating Green Jobs, Developing Local Lowcarbon Economies*, Local Government Association, <http://www.lga.gov.uk/lga/aio/1509491>, (Erişim Tarihi: 30.08.2009).

Meadows, D., H., Meadows, Dennis I., Randers J. ve Behrens W. W. (1972), *The Limits to Growth*, Abstract established by Eduard Pestel. A Report to The Club of Rome (1972), Short Version of the Limits to Growth, <http://www.clubofrome.org/docs/limits.rtf>, (Erişim Tarihi: 16.06.2010).

Marley D., Robins K. (1997), *Kimlik Mekânları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, Çev. E. Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Milani, B. (2006), *What Is Green Economics?*, *Green Work, Wealth & Community Development*, <http://www.greeneconomics.net/GreenWork&WealthCourse.htm>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Norberg, J. (2003), *Küresel Kapitalizmi Savunmak*, Liberte Yayınları.

OECD (1991), *Environmental Policy: How to Apply Economic Instruments*, OECD Publications, Paris <http://www.oecd.org/dataoecd/14/3/2386636.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Özer A. Ö. (1995), "Güncel Bir Tartışma: Sürdürülebilir Kalkınma", *Planlama*, 3-4. ss.21-26

Özlüer, F. (2007), *Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomi Politikası*, <http://www.ekolojistler.org>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Özyurt, C. (2005), *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, Açılım Kitap, İstanbul.

Özyol, A. (Tarihsiz), *Sürdürülebilir Kalkınma*, <http://www.hydra.com.tr/uploads/kutup9.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Pearce, D., Markandya, Edward A., Barbier B. (1993), *Yeşil Ekonomi İçin Mavi Kitap*, Çev: T. Kafaoğlu, A. Baser Kafaoğlu, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Short, John R., Breitbach, C., Buckman, S., Essex, J. (2000), "From Worl Cities To Gateway Cities: Extending The Boundiries Of Globalization Theory", *City*, Vol: 4, No: 3

Şahin, Ü. (2004), *Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma*, <http://umitsahin.blogspot.com/2006/05/truva-at-olarak-srdrelebilir-kalknma.html>, (Erişim Tarihi: 11.08.2009).

Şaylan, G. (1996), "Globalleşme Üzerine Söyleşi", *Ulusal*, Sayı:2, Ankara.

Talu, N. (2006), *AB Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikaları*, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.

Tekeli, İ. (1996), *Habitat II Konferansı Yazıları*, T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.

Tekeli, İ. (1999), *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Kitabevi, Ankara.

Toprak D. (2006), “Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl/Volume:2 Sayı/Issue 4, Güz, ss. 146-169.

Torunoğlu E. (2004), *Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar*, TÜBİTAK Vizyon 2023 Panel İçin Notlar, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Türkiye Çevre Vakfı (1991), *Ortak Geleceğimiz – Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu*, Çev. B. Çorakçı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.

UNEP (2008), *Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable, Low-Carbon World*, <http://www.unep.org/labour.../Greenjobs/UNEP-Green-Jobs-Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.06.2010).

UNEP (2009), *Global Green New Deal Policy Brief*, March 2009, http://www.unep.org/pdf/A_Global_Green_New_Deal_Policy_Brief.pdf. (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Uysal,A.(2003),*SürdürülebilirKalkınma: GenelBakış*, <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/cevresurdurulebiliralkalinma/raporlar.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Yıldırım, U. ve Göktürk, İ. (2004), “Sürdürülebilir Kalkınma”, Editörler Mehmet C. Marın, Uğur Yıldırım, *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar;-Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler*; Beta Basın Yayım, 1. Baskı, İstanbul, ss. 449-488.

WCED (1987), *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

WBCSD (2009), “World Business Council for Sustainable Development, Energy Efficiency in Buildings, Business Realities and Opportunities, Facts & Trend”, 2 February 2009, <http://www.wbcd.org/DocRoot/IKDpFci8xSi63cZ5AGxQ/EEB-Facts-and-trends.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

Zekey Ahmet H. (2009), “Sürdürülebilir Ekonomi Uygulamaları ve Krizden Çıkış İçin Çevreci (Yeşil) Ekonomi Anlayışı”, *Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı* 24-27 Eylül 2009, SDÜ, İsparta, ss.207-220.

<http://www.cevre.metu.edu.tr/node/99>, (Erişim Tarihi: 28.08.2009).

<http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/cevredurumu.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

<http://www.csoy.biz>, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).

<http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 10.05.2010).